

ANMELDELSER

DEN MODERNE MAND I VINTERENS VOLD

Kirsten Hastrup: Vinterens hjerte. Knud Rasmussen og hans tid. Gads forlag, 2010, 752 sider. Pris: 399 kr.

Kirsten Hastrups bog om Knud Rasmussen er et omfattende værk, som fører os igennem etnologiens og antropologiens dannelse som viden-skab, kampen om retten til opdagelsen af Grønland og Nordpolen og i det hele taget kortlægning af de arktiske egne.

Jeg vil i denne anmeldelse især koncentrere mig om det, som er interessant for kønsforskningen, nemlig hvordan Knud Rasmussen, sin tids og vel stadig dansk nationalt ikon, blev til som mand og mandligt ikon i begyndelsen af 1900-tallet gennem sine syv Thule-ekspeditioner, bøger og dagbogsoptegnelser om samme. Jeg vil yderligere sætte fokus på den historie om kønnet, kønsmagt og kærlighedsforhold, der også konstrueres gennem disse rejser set i et særligt antropologisk perspektiv i mødet mellem 'naturfolket' og 'europæerne'.

Knud Rasmussen blev født på Grønland med en dansk far, der var præst og dermed missionær, og en mor, som havde grønlandske rødder. Dette gjorde imidlertid, at Knud Rasmussen så sig selv som lige dele dansk og grønlandsk, og i modsætning til de øvrige europæiske og amerikanske grønlandsfarere talte han det eskimoiske sprog og forsøgte at leve sig ind i urfolkets skikke og omgangsformer. Hans særlige rolle som dansk præstesøn

gjorde dog, at han på alle måder levede et privilegeret liv i sin barndomsby, hvor han, før han fik sine egne hunde, kunne anvende de grønlandske børn som hunde og heste og skaffe sig adgang til de grønlandske hjem og deres fortællinger med rugbrød og sukker.

Han blev således også, formentlig på sine søskendes bekostning, idealiseret som et ganske særligt begavet og karismatisk barn, som nød forældrenes fulde kærlighed og beundring. Da familien imidlertid havde store forventninger til Knuds akademiske evner, blev han sendt til Danmark som 12-årig for at gå i skole og siden i gymnasiet. Familien fulgte under Knuds gymnasietid efter, da faderen blev sognepræst i Lyngby i Nordsjælland, hvor Knud siden fik sit andet barndomshjem. Knud klarede sig imidlertid elendigt i skolen og måtte afslutte gymnasiet med en eksamen, som med nød og næppe var bestået.

Han havde dog ambitioner om at blive forsker og startede derfor sine studier på Københavns Universitet. Men i realiteten kom han aldrig i gang med studierne. I stedet førte han sig frem som storcharmør og levemand og havde også ambitioner både som sanger og skuespiller. Han var efter sin tids idealer en smuk mand. Mørk og fremmedartet med et smukt ansigt, indianernæse og ringe højde, 162 cm. Samtiden så dette udseende som et typisk grønlandsk udseende, om end Knud formentlig har været resultat af en række forskellige raccudvekslinger.

Ligesom de øvrige grøn-

landsfarere benyttede Knud sig under sine ekspeditioner af den særlige grønlandske gæstfrihed, som ikke blot bestod af kaffemik, sang og sælkød men også af adgangen til kvinder. Der var mangel på kvinder i Grønland på Knud Rasmussens tid, og der var rift om dem, så de blev normalt gift i 16 års alderen. Samtidig opdagede grønlandsfarerne hurtigt, at det var vigtigt at have grønlandske kvinder med på ekspeditionerne, så de hele tiden kunne arbejde og reparere grønlandsfarernes skindtøj og tilsvarende sørge for at tilberede jagtbyttet til fortæring. Knud Rasmussen havde således ofte en kvinde med på ekspeditionerne, uden at han selv så dette som et udtryk for, at han var utro mod sin hustru hjemme i København, som fødte tre børn og levede uden sin mand i år ad gangen.

Knud havde store ambitioner som videnskabsmand, da netop videnskaben stod i så høj kurs i de år. Hans bøger og dagbogsfortegnelser er da også tydelige beviser for hans omfattende læsning af etnografisk og antropologisk litteratur. Samtidig tog han også del i den ofte særdeles svulstige tilbedelse af vitalismen, den veltrænede og stramme mandekrop, som ikke mindst de norske polfarere og konkurrenter stod som eksponenter for. Imidlertid var Knuds og de fleste grønlænderes ringe højde en væsentlig fordel på de mange ekspeditioner, da de ikke krævede så meget plads, ikke skulle have så meget at spise og samtidig også var mere vævre i den farlige ismark. Alli-

gevel er det tydeligt, at lovprisen af den vitale mand ikke rakte i forhold til de mål, de satte sig. Knud måtte således ligge stille i månedsvis på flere ekspeditioner, fordi han led af Iskias, ligesom Freuchen nogle år tidligere døde på isen. Knud døde som 54-årig af en sygdom, han pådrog sig under den 7. Thule-ekspedition.

Således var dyrkelsen af manden både en dyrkelse af 'urmanden', den veltrænede og snarrådige krop, evnen til at drive jagt og udholde sult og ensomhed – og dyrkelsen af den moderne videnskabsmand, som underlagde sig al til rådighed stående teknologi for at nå sit mål. For Knud stod hundeslæden som det yderste eksempel på grønlændernes veludviklede teknologi og evne til at udnytte naturen maksimalt, da slædehundene jo også udnyttedes som nødrationer, når jagen svigtede.

Når Knud Rasmussen ikke var på ekspeditioner, omgikkes han sin tids store mandeskikkelser i København: Tom Kristensen, Johannes V. Jensen m.fl., blandt hvem Rasmussen fremstod som det ideelle sammentræf mellem den moderne videnskabsmand og urmand, om end mange ikke havde så store tanker om ham som videnskabsmand. Som Hastrup skriver, var Knud en af de første udøvere af den nutidige deltagerobservation, idet han med sit kendskab til sproget, de grønlandske myter og gudfigurer fik et enestående indblik i de forskellige grønlandske og arktiske folks leveforhold og ikke mindst overlevelsesteknikker.

Således lå Knuds største beredthed i hans evne til at kortlægge sagnene og levevilkårene, samtidig med at han også var fuldstændig afhængig af eskimoernes deltagelse i ekspeditionerne som stifindere, fangere og kendskab til opbygning af såvel klædedragt som bospising på ekspeditionerne. Heriblandt ikke mindst de medfølgende kvinder, som bidrog til syning og reparation af klædedragten, bearbejdning af fangstbyttet til fødevarer, klæder, tranlamper m.m.

At kvinder, tilsvarende også ofte indgik i seksuelle relationer med adskillige mænd, skriver Hastrup kun nænsomt om. Sikkert blandt andet fordi heller ikke Knud og hans medrejsende gik voldsomt i detaljer med den kønsorden, som også kom til udtryk i nogle af sagnene om, hvordan mændene åd deres koner eller overlod faderløse børn eller utro koner til fjeldet. Drab på pigebørn var tilsyneladende en velkendt del af den kønsorden, der herskede i disse egne.

Et særligt kapitel er også forholdet mellem mand og hund. Knud blev allerede som barn vant til livet som hundefører i slædekoblet og samtidig også til at opbygge et nært forhold til sine hunde. Alligevel indgik hundene som en kalkuleret del af de rationer, som de slæderejsende forudså gennem ekspeditionerne og de blev således som regel systematisk fortært på hjemrejsen.

Men generelt må en dansk 2011 velfærdskvinde som jeg undre sig: Hvad var det, de satte livet på spil for at finde, de mange danskere, nord-

mænd, amerikanere m.fl., som i årtier rejste Grønland tyndt på alle ledder og opsatte varder som vejskilte og gravpladser for de medrejsende, der bukkede under undervejs. Knud gjorde det givetvis af længsel efter udmarken, jagten, eskimoernes myter og fortællinger og vel også for at komme bort fra alle de forventninger, der hvilede på ham fra hele nationen, familien og det videnskabelige samfund. Men i dag frastødes man jo ved at se billederne, hvor Knud hoverende fremviser jagtbyttet af en hel isbjørnefamilie, eller læse om, hvordan han for sin sang og nogle moderne tingester ved drikkelag franarrer grønlandernes deres amuletter, som ifølge deres tradition beskyttede dem mod sult og død.

I alt syv Thule-ekspeditioner blev det til for Knud Rasmussen inden hans død i 1933. Og da havde forholdene også forandret sig væsentligt siden den første i 1906. Fly og teknologisk udstyr var kommet til, og Knud lod sig da også i sine sidste år afbillede i flyverdragt i stedet for i fangerens skindtøj, eller i det citydress, som passede sig for en seriøs videnskabsmand på Europas og Nordamerikas universiteter.

Knud Rasmussens væsentligste bidrag til polarforskningen var studiet af de menneskelige typologier i den eskimoiske befolkning, dens mytologi og sagn, som kun kunne formidles i det sagte i kraft af det ikke eksisterende skriftsprog. Rasmussen formåede i særlig grad at bruge sit sangtalent og sin munterhed til i muntert lag at få adgang til en viden, som el-

lers ikke var europæere forundt. Men han var samtidig også barn af en kristen mission og arbejdede derfor også på at gennemføre kristne værdier bl.a. om kvinden som den dydige husmor, som formåede at holde hjemmet pænt og rent året rundt.

De grønlandske kvinder havde ellers ord for ikke at være særlig renlige, hverken af krop eller i husholdningen, måske ikke mindst fordi der i det barske liv ikke var adgang til vand og sæbe, og måske fordi det aldrig i den eskimoiske kultur var blevet et hverv for kvinder. Knud Rasmussen berettede fra sine rejser rundt på Grønland om det store underskud af kvinder, som ikke mindst skyldtes, at pigedrab var udbredt og at der derfor også var såvel rivalisering om kvinderne som en udbredt gæstefrihed i forhold til rejsende.

Kirsten Hastrup har gennemført et kolossalt imponerende og banebrydende forskningsarbejde, uhyre spændende og velskrevet. Desværre udgør alene de 750 sider nok en stor barriere for, at værket læses af andre end de indviede. Det er også et værk, der vidner om sammensmeltningen mellem det gamle og det nye patriarkat, hvor de mandlige ekspeditionsdeltagere tiltog sig den mandlige magt, der i forvejen var så udtalt i disse kvindefattige og kvindefjendske egne og kulturer. Skønt er det, at en kvindelig antropolog så påtager sig arbejdet med at redegøre for disse forhold og analysere dem uden nogen form for hævet feministisk pegefinger – det må have været svært.

*Karen Sjørup, lektor
Institut for Samfund og
Globalisering
Center for Køn, Magt og
Mangfoldighed
Roskilde Universitet*

VOLDTÆGTS- FORTÆLLINGER – FLYGTIG EROTIK OG EN FLYDENDE SENMODERNE SEKSUALITET?

*Marie Bruvik Heinskou: En
kompleks affære. Anmeldte
voldtægter i Danmark. Ph.d.-
afhandling, Sociologisk Institut,
Københavns Universitet.
Forsvaret august 2010.
252 sider. Pris: 175 kr.*

Med afsæt i 95 politianmeldte voldtægter i København undersøger Heinskou i sin ph.d.-afhandling voldtægt som en kompleks affære. Der stilles skarpt på den empiriske kontekst, som de anmeldte voldtægter har fundet sted i, samt de aktører der har været involveret i hændelsen. Der er tale om heteroseksuelle voldtægter, hvor unge kvinder har anmeldt (oftest unge) mænd for voldtægt. For kvindernes vedkommende er der primært tale om hvide, danske kvinder og for mændenes vedkommende dels hvide, danske mænd og dels mænd med etniske minoritetsbaggrund, primært fra Mellemosten. Hovedparten af de implicerede parter har mødt hinanden før eller har talt sammen.

Mediernes offer-bøddeltænkning i forbindelse med dækning af voldtægter og en

bekymring for en stigning i antallet af ikke-anmeldte voldtægter har ifølge Heinskou rod i den gren af feministisk tænkning, som antager, at seksualiseret vold er udtryk for en uligestilling mellem mænd og kvinder, hvor kvinden er et passivt objekt for manden (s. 53). Netop denne tænkning har ansporet Heinskou til et kritisk blik på fænomenet voldtægt. Heinskou ønsker at anlægge et komplekst blik på voldtægt og voldtægtens aktører og dermed opløse offerførelsen af kvinder og demoniseringen af gerningsmanden; særligt mænd med etnisk minoritetsbaggrund. Således er det ikke forfatterens ærinde at vurdere vidneudsagnene eller handlingsforløbene, men at analysere fortællingernes udviselseskraft om seksuelle møder i det senmoderne samfund.

DET SENMODERNE SAMFUND SOM ANALYSERAMME

Heinskou deler den internationale voldtægtslitteratur i to hovedstrømninger: 'Radikalfeministerne' repræsenteret ved Andrea Dworkin og Cathrine Mackinnon og 'sexpositiv-feministerne' repræsenteret ved bl.a. Gayle Rubin og Carol Vance. Hun tager afstand fra radikalfeministernes sammenkædning af voldtægt, pornografi og prostitution, idet hun antager, at dette perspektiv "ikke efterlader mulighed for en aktiv kvindelig seksualitet" (s. 53). Den absolutte offerførelse af kvinden stiller Heinskou sig således skeptisk overfor. Anderledes forholder hun sig til 'sexpositiv-feminist-

erne', idet denne feministiske tilgang, ifølge Heinskou, som udgangspunkt betragter kvinder som "handlende subjekter" (s. 64). Med denne tilgang ønsker Heinskou at åbne op for en flertydig optik i belysningen af voldtægt. Endvidere antager Heinskou, at det radikalfeministiske standpunkt har været med til at forme den måde voldtægt er blevet forstået på i Danmark.

Overordnet tager afhandlingen afsæt i Schutz's (2005) fænomenologiske tænkning med fokus på det senmoderne samfund som en fælles social verden. Heinskou har bl.a. identificeret steder og situationer, samt temaer som etnicitet og alkohol, der går igen i politirapporterne. Der er fokus på det heterogene og det særlige i mødet eller situationen (s. 40), og her trækker hun på Adorno og Deleuze. Således ønsker Heinskou at udvikle en teoretisk ramme, der kan fortælle os noget om fællestrækkene ved det senmoderne samfund, og som kan rumme det heterogene og de komplekse møder, situationer og identiteter. Endvidere hentes der teoretiske greb fra humangeografien. Særligt analyseres voldtægter som seksuelle møder i det urbane rum, hvor der lægges vægt på det farlige og legende møde i både det offentlige og private rum.

Afhandlingens tyngdepunkt består af fire analysenedslag: 'Seksualitet i transit', 'seksualitetens markedsplads' med fokus på byttehandel hvori seksuelle ydelser indgår, 'Sort, hvid og grå – nuancer af rusens refleksive seksualitet' om alko-

holens rolle i det seksuelle møde og 'Den seksuelle selvfortælling' om falske anmeldelser med særlig vægt på demoniseringen af 'den mellemøstlige mand'. Kapitlet er bygget op omkring en række cases, som alle er forskellige, men samtidig repræsenterer nogle gennemgående træk i de 95 politianmeldte voldtægter.

ET FORFRISKENDE PUST MEN EN PROBLEMATISK TILGANG TIL KØN, ETNICITET OG LIGESTILLING

Heinskous kritiske blik og hendes ønske om at tage afstand fra den politiske dagsorden er et sympatisk projekt – et tiltrængt perspektiv inden for den seksualitetsforskning, der omhandler sensitive og højt politiserede kønnede temaer som vold mod kvinder, voldtægt og prostitution. En forskning som i Danmark fremstår som særdeles underbelyst. Til trods for at der redegøres for den toneangivende feministiske voldtægtsforskning, som har afsat i 1980'ernes og 1990'ernes feminisme, så savnes der en præsentation af den nyere voldtægtsforskning. Ligeledes fremstår Heinskous kritik af feminisme forældet og simplificeret i forbindelse med hendes refleksioner over de falske voldtægtsanmeldelser (s. 206).

I sin iver efter ikke at falde i den moraliserende grøft samt reproducere statiske positioner, hvor kvinden er offer, og manden er bøddel, forstås voldtægt som et fænomen, der ikke lader sig forklare ud fra et kønsligestillingsperspektiv. I stedet analyseres seksualitet og køn

som flydende. Inspireret af Henning Bech fremhæver Heinskou, at det urbane rum netop åbner op for muligheden for uforpligtigende og farlige seksuelle møder, og at "en frihed fra "at være sig selv" gør faste kategorier som køn, etnicitet og seksualitet og alder mere flydende" (s. 91). At anlægge det urbane rum som en anvendelig optik i analysering af den komplekse voldtægt med fokus på aktørerne og de enkelte kontekster og situationer er særdeles oplagt og relevant.

At Heinskou har valgt en fænomenologisk tilgang, er en videnskabsteoretisk smagssag, jeg ikke umiddelbart vil anfægte. Derimod stiller jeg mig undrende over for en manglende stringent og gennemgående fremanalyse af kønskonstruktioner og grænser for kvindelighed og mandlighed. Denne mangel er afhandlingens største svaghed. At Heinskou har set sig sur på ligestilling på grund af dets kvælende favntag, der lukker for komplekse analyser af voldtægt, kan jeg sagtens følge, men dette behøver ikke at udelukke køn som et analytisk greb. Derudover kunne et race- og klasseperspektiv have bidraget til mere komplekse analyser af, hvordan grænser for maskuliniteter og femininiteter forhandles, forskydes og overskrides i seksuelle møder, samt hvordan disse er både betinget og medskaber af det konkrete rum, hvori voldtægten finder sted.

Ifølge Heinskou er seksualiteten flydende og befriet for "faste rammer... Vi ved simpelthen ikke på forhånd, hvilke

regler der skal gælde for situationen" (s. 210). Hun antager altså, at en række karikerede kønsstereotyper som "villige, sexlystne og udfordrende kvinder" og "rå machomænd" ikke spiller en større rolle i de seksuelle møder, til trods for at disse stereotyper eksponeres i aggressive reklame-, musik- og filmindustrier. Jeg er enig med Heinskou i, at den måde som unge mennesker tilskriver disse kønsstereotyper mening og anvender dem i deres identitetsarbejde er flertydig og kompleks. Jeg mener dog, at Heinskou undervurderer, hvilken rolle stereotyperne spiller i konstitueringen af unges grænser og normer for seksualitet. Således sætter jeg spørgsmålstegn ved anvendelsen af "flydende seksualitet" som analyseoptik.

Afhandlingen er skrevet i et svingende sprog, som til tider gør teksten tung og knudret. Her er Heinskou tæt på at tabe læseren. Andre steder er teksten ganske medrivende og læservenlig. Alt i alt er afhandlingen et vedkommende og relevant bidrag inden for den køns- og seksualitetsforskning, der beskæftiger sig med sensitive emner som seksualiseret vold, prostitution og pornografi.

*Marlene Spanger-Münster,
ph.d., ekstern lektor
Institut for Samfund og
Globalisering
Roskilde Universitet*

KVALIFICERENDE INDSPARK I DEN ÅRLIGE OG TRADITIONSRIGE SOMMERDEBAT OM KØN I SKOLEN

Susanne V. Knudsen: Køn i skolen. Forlaget Frydenlund, 2010, 208 sider. Pris: 269 kr.

Sommerferien klemte indimellem to semestre har traditionen tro budt på diskussionen om køn i skolen. Som det også er blevet traditionen er debatten fyldt med meninger om drenges og pigers formåen og præstationer. Som noget nyt har hele to ministerier, nemlig Ligestillingsministeriet og Socialministeriet nedsat hhv. et mandepanel og en task force, hvor produktionen af løsninger til at højne især drenges præstationer inden for en velfærdsinstitutionel setting er en væsentlig del af opgaven.

Førskoleområdet og folkeskolen er blevet en vigtig ressource i vidensøkonomien. Skolen er blevet en læringskontekst, der kan optimere og fintrimme menneskevæksten. Derfor er inklusion af alle uanset køn, etnicitet, race og klasse, diagnoser og læringsvanskeligheder det nye mantra. Ikke nødvendigvis fordi inklusion i skolen begrundes som retfærdighed, rummelighed, multikulturalitet eller empowerment. Snarere er argumentet af markedsøkonomisk art: Alle ressourcer skal frem, potentialerne skal plejes effektivt, og plejningsarbejdet skal give det bedste mulige afkast. Derfor har regeringen også den ambitiøse målsætning om, at 95 % af en årgang skal gennem en ungdomsuddannelse. Det er i

den sammenhæng, lysten til at hæve drengenes præstationer skal ses.

Vi har endnu til gode at se de ministerielle udvalgs bidrag, men vi er gennem medierne blevet bekendte med, at der i forhold til børnehaverne tænkes i læreplaner med en særlig drengepædagogik med fokus på træklatring og fodbold og mindre fri leg og perleplader.

Lidt uenighed kan dog også spores, idet en af udvalgenes medlemmer udtaler, at "vi må undersøge bedre, i hvor høj grad der er et problem for drengene, så vi ved, hvad vi taler om" (DR's netnyheder 2. august 2011). Forslag til øgede bevillinger til forskning i køn i skolen er altid velkomment. Men det kan dog undre lidt, at de ministerielle udvalg ikke har brugt den omfattende internationale og danske teoretiske og empiriske forskning, der er på området. Det ville på et videnskabeligt informeret grundlag have informeret udvalg og ministre om, at flere af forslagene bundes i kønsstereotyper, vi forlod i 50'erne og pædagogikker, der er under kraftig forskningsmæssig beskyldning. At gå ad den vej synes ikke særligt hjælpsomt for drenge, hvis man ønsker at udruste dem til et liv på et globalt arbejdsmarked. I tråd med det, statistiker Inge Henningsen (2010) påpeger i artiklen *At springe over hvor gærdet er højest*, modarbejder mange af tidens løsningsforslag måske snarere regeringens ambitiøse målsætninger i uddannelsessystemet, fordi der intervenseres med myter frem for viden om køn og kønnede forskelle og muligheder.

Man kunne have konsulteret professor ved Høgskolen i Vestfold, Susanne V. Knudsens bog *Køn i skolen*. Knudsen har nemlig sat sig for i et letforståeligt sprog og ved hjælp af forskningsresultater at omhandle pædagogik i klasserum og pædagogiske tekster herunder. Hun viser den kønnede mangfoldighed, og at køn er foranderligt. Unægtelig en pointe, der ikke kan genkendes i de ministerielle udvalgsplaner. Knudsen peger på, at selvom køn i skolen er et emne, alle har en mening om, så er det begrænset, hvor ofte forskere fra de pædagogiske studier inddrager kundskab fra kønsstudier. Men her er varen leveret: Kundskab om køn i det pædagogiske felt så lærere, studerende og andre nysgerrige kan forstå det køn, der i hverdagsdiskursen forekommer så simpelt, men som, når vi kigger nærmere, er komplekst, mangetydigt og foranderligt over tid.

Bogen byder på såvel en generel indføring i teorier om køn som empiriske analyser af klasserumsobservationer og pædagogiske tekster herunder betydninger af læreres køn og peer-gruppens forventninger. Knudsen tager læseren på en rejse gennem 1980'erne, 90'erne og 00'ernes teorier om køn og pædagogiske strategier. For den velbevandrede kønsforsker er der mange glade gensyn i bogen, og for nye og nysgerrige studerende, undervisere og medlemmer af diverse udvalg er der rig mulighed for god og hurtig introduktion til det omfattende og komplekse forskningsfelt, som køn

i skolen er. Knudsen giver også adgang til et review over de forskellige måder, køn er blevet læst på; fra essens til konstruktion, fra noget i folk til forventninger om folk, fra forskel som noget, der skal neutraliseres, over forskel der skal understøttes til forskel, der skal reflekteres og multipliceres, f.eks. gennem andre og 'intersekerende' kategorier. Ligesom hendes referenceliste giver mulighed for at få et kig ind i nordiske forfatterskaber om samme. Det er velformidlet og lige til at læse i en sommerferie, så man kan klæde sig forskningsbaseret på, når debatten alligevel kører.

Knudsens bog viser, at én ting er at afdække, hvordan nogle grupper af elever systematisk underpræsterer, ekskluderes eller sågar lider. Noget andet og ikke givet er det, hvordan man håndterer underpræstation, eksklusion og lidelse. Bogens mest interessante afsnit i forbindelse med sommerens traditionsrige kønsdebate er det afsluttende kapitel 12, hvor Knudsen illustrerer, hvordan forskellige forestillinger om, hvad køn er, og hvad man bør være solidarisk i forhold til, leder til forskellige typer af pædagogikker. Kapitlet rummer en i forbindelse med sommerens forslag særligt interessant diskussion af argumenter for og konsekvenser af den pigevenlige og dens tvilling, den drengevenlige pædagogik. Pointen med disse pædagogikker er at tage udgangspunkt i (forestillingerne om) pigers hhv. drenges ressourcer og særlige kvaliteter. Men hvor den pigevenlige pædago-

gik også indeholder et kompensatorisk element med henblik på at afhjælpe pigers mangler og udstyre dem med maskulint konnoterede egenskaber som 'kropslighed', selvstændighed og sikkerhed, ja så er der trods paralleller sjovt nok ikke mange kompensatoriske greb i drengepædagogikken. Her handler det primært om at understøtte de interesser og ressourcer, der allerede menes at bo i drenge, f.eks. 'konkurrenceiver' og 'kropslighed', og ikke om at tilføre drenge nye feminint konnoterede egenskaber som empati. Dette vil nemlig, lyder argumentet ifølge Knudsen, føre til 'vatpikke'. Som Knudsen skriver, fornemmes der en vis homofobi i strategien, og vil jeg tilføje en vis misogyni, fordi den foreslåede pædagogik altid indledes som et angreb mod feminiseringen af skolen, dvs. tanken om, at en feminin ånd hersker på førskole- og skoleområdet. Det er i parentes bemærket en tese, der ikke helt holder – heller ikke set fra en binær kønstænkning i mænd og kvinder. Der er rigtigt nok flere pædagoger og lærere i kvinde- end mandekroppe. Men ser vi på ledelses- og styringsniveauet, dvs. på det niveau, man skulle forestille sig der besluttes og laves politik på, hvad skolen har til formål, og hvad dens succeskriterier er, så er der et bemærkelsesværdigt overtal af mandekroppe. Det være sig på såvel nationalt skoleleder-niveau som internationale sammenhænge som f.eks. OECD (Blackmore 1994, 2010).

Tilbage til pædagogikken i skolen sådan som den vises

mulig af Knudsen. Hvor Knudsen i diskussionen af de venlige pædagogikker især har beskæftiget sig med formen og håndtering af elever i klasserummet, så bliver det indholdet af undervisningen, der kommer til at dominere i hendes gennemgang af nyere tilgange som queerpædagogik og intersektionel pædagogik. Queerpædagogik og intersektionel pædagogik formår at pege på ikke blot hvad, der er galt med børnene og lærerne, men hvordan magtforhold og indstiftede normativiteter skaber normaliteter og skævheder i hele skolesystemet og samfundet. Ligesom disse pædagogikker formår at initiere selvrefleksion, fejre skævheder og komplicere kønsforståelsen ved at inddrage flere kategoriers betydningskraft i tillæg til køn. Knudsen viser, hvordan man i sin pædagogik kan undervise elever i at læse verden og tekster om verden med disse briller. Den indholdsmæssige refleksionsmanøvre er vældigt relevant og uomgængelig, hvis elever og skoler skal gøre sig håb om levelighed og konkurrencedygtighed i en global verdensøkonomi. Jeg håber på og glæder mig til, at Knudsen i en måske kommende bog (og gerne med forskere ansat i Danmark) også udfolder disse pædagogikkens muligheder for klasseledelse og i fagområder som matematik og giver os lige så konkrete anvisninger på, hvordan man som lærer, pædagog og elev kan kvalificere præstationer med øje for komplekse køn. Det synes der at være brug for, så forældede ideer og metoder ikke kommer

til at vælge regeringens ambitiøse 95 % målsætning.

*Dorthe Staunæs, lektor, ph.d.
Danmarks Pædagogiske
Universitet*

LITTERATUR

- Blackmore, J. (2010): Bureaucratic, corporate/market and network governance: shifting spaces for gender equity in education, in: *Gender, Work & Organization*.
- Blackmore, J. (1994): *Leadership in 'crisis': feminist insights into change in an era of educational restructuring*. Paper presented at the conference of the American Educational Research Association.
- Henningsen, I. (2010): At springe over hvor gærdet er højest, i: *Ungdomsforskning: Unge, køn og uddannelse*, nr. 3 & 4. Center for Ungdomsforskning. DPU/Aarhus Universitet.

KØN OG SEKSUALITET: EN NUANCERET OG LETTILGÆNGELIG INTRODUKTION

Momin Rahman og Stevi Jackson. Gender & Sexuality: Sociological Approaches. Polity Press, 2010, 245 sider. Pris: 189,95 kr.

Momin Rahman og Stevi Jackson har begået noget så usædvanligt som en lettilgængelig og kønspolitisk upartisk introduktion til væsentlige sociologiske tilgange til køn- og seksualitetsstudier. Lettilgængelig, fordi den på bedste pædagogiske vis tager læseren ved hånden og inddra-

ger illustrative eksempler på de centrale spørgsmål om social struktur, konflikt, selvet og identitet, som bogen behandler, herunder diskussioner vedrørende homoseksuelle ægteskaber, Hillary Clintons præsidentkandidatur og meget andet, som den uindviede læser kan forholde sig til. Dermed er bogen også egnet som lærebog for studerende, særligt dem uden forhåndskendskab på området, som ønsker at arbejde med køn i et grundsociologisk perspektiv. Upartisk, fordi forfatterne på utrolig vis formår at undgå at positionere sig endegyldigt i et ellers polariseret akademisk minefelt. Den såkaldt radikalfeministiske tilgang til sex som et centralt element i patriarkatets undertrykkelse af kvinder står i skarp kontrast til nyfeminismens og den postkoloniale feminismes fokus på sex som en ressource, som (særligt udsatte) kvinder kan anvende i kampen for bedre vilkår og magt og som en udfordring af patriarkatet.

Men på snedig vis sørger forfatterne for at dele bogen op, således at den tager højde for mangfoldigheden af teoretiske og kønsaktivistiske perspektiver. Ved hjælp af en kronologisk opbygning præsenteres de forskelligartede perspektiver, efterhånden som de bliver relevante for fortællingen. Bogen indleder derfor med en gennemgang af feminismens første bølge og Simone De Beauvoirs tese om, at 'man ikke fødes som kvinde, men bliver kvinde' som følge af samfundets kønmæssige normer. Dernæst præsenteres feminismens anden bølge og den tidlige bøssebe-

vægelse samt de teoretiske hovedfigurer. Efter en gennemgang af forholdet mellem køn og social ulighed og kønnets plads i kulturen og moderne diskurser rundes bogen af med de mere aktør-orienterede tilgange, hvor det seksuelle selv i senmoderniteten står centralt, og hvor køn er et spørgsmål om konstant tilblivelse og mangfoldige globale identiteter.

Som lærebog efterfølges hvert afsnit af spørgsmål til indholdet, som studerende kan arbejde med alene eller diskutere i grupper. Disse spørgsmål lægger i de fleste tilfælde op til en praktisk diskussion med udgangspunkt i læserens egne erfaringer og samfund, mens de i andre tilfælde vækker en teoretisk eller mere generel diskussion. For eksempel:

Your World: Think about which occupations are dominated by women and men in your country and what this tells us about gender divisions in the labour market. Is it possible to relate these differences to divisions of labour in the home? (s. 68)

Disse spørgsmål kan være gode læreredskaber for den uindviede læser og studerende på bachelorniveau, men for mere rutinerede kønsforskere og studerende på et højere niveau vil flere spørgsmål virke trivielle og uinteressante.

Modsat megen kønsforskning dvæler bogen i flere kapitler ved forholdet mellem køn og andre parametre for ulighed, herunder klasse, race, kultur og globale relationer. Den

refererer ikke kun til intersektionalitetsteori, men også til produktionsforhold i den tredje verden og forbrug i vores del af verden samt striden mellem 'den hvide' og den postkoloniale feminisme. Bogens hovedfokus er systemiske og strukturelle formationer af mandlig og kvindelig magt og agens, herunder heteroseksualitetens institutionalisering, uden at placere skylden på særlige kønslige segmenter eller biologiske mænd, heteroseksuelle væsener eller den hvide race. Det gør det unægteligt nemmere at diskutere løsningsmodeller og feministisk aktivisme, når teorien ikke på forhånd udelukker personer fra at deltage på grund af deres køn, seksualitet eller baggrund.

I den teoretiske gennemgang, som tæller marxistisk feminisme, sociologisk kønsteori, Foucault-inspirerede analyser, Connells maskulinitetstester og nyere poststrukturalistiske tilgange, savner man dog en mere grundig diskussion af nogle af de mest indflydelsesrige tænkere inden for kønsforskning de senere år: Blandt feministerne mangler der præsentationer af Sandra G. Harding, Judith Butler (nævnes kun perifert), Donna Haraway, Karen Barad og Sara Ahmad, og imens queer-teori er så godt som udeladt, kan man også savne en større diskussion af den postkoloniale feminisme og dens inspirationskilder. Til bogens forsvar kan man indvende, at den som grundsociologisk introduktion vægter formidling og tilgængelighed højere end fordybelse og teoretiske nuancer.

Bogens største problem er formentlig dens lidt for brede ambition om at forklare køn og seksualitetsspørgsmål i lyset af klassiske teorier om sociale strukturer og systemer såvel som nyere teori om kultur, selv og identitet – og at gøre dette i et enkeltbindsværk, som skal kunne fungere som introduktion. Havde bogen tematisk taget udgangspunkt i enten køn eller seksualitet eller nøjedes med for eksempel at forklare nyere teoretiske perspektiver, ville den formentlig have været mere overskuelig og mindre forvirrende for læseren. Men alt i alt er bogen både velskrevet og veldisponeret, og den kan anvendes som grundbog/lærebog inden for en række videnskabelige discipliner som sociologi, antropologi, statskundskab, historie, filosofi, pædagogik og psykologi.

*Christian Groes-Green,
adjunkt
Kultur- og Sprogødestudier
Roskilde Universitet.*

MELLEMKØN
MELLEM KØN:
FRA MIDDELALDERENS
HERMAFRODITTER TIL
NUTIDENS INTERSEX
Richard Cleminson og Francisco VÁZQUES García. Hermaphroditism, Medical Science and Sexual Identity in Spain, 1850-1960. University of Wales Press, 2009. 270 sider. Pris: 604 kr.

At kønnet er mangfoldigt, flertydigt og vanskeligt at lokalisere entydigt er en kliché i dette århundrede, men det er

vigtigt at kortlægge præcist, hvordan kønnet dekonstrueres af historien. Ikke at det “forsvinder” eller reduceres til fantasi eller fiktion, men så vi forstår, hvor tidsbundne vores forestillinger om tokønnethed, mænd, kvinder og biologier er.

En skæv og frugtbar vinkel er studiet af kønsubestemmelige kroppe. Hermafroditismens historie er langt mere end fortællingen om en lillebitte gruppe marginale kroppes særlige skæbne. Tværtimod kan mellemkønnets historie placeres i hjertet af seksualitetshistorien, hvor det som et troldspejl vidner om centrale bestræbelser på at definere, udgrænse, polarisere og naturalisere to – og kun to! – køn.

Eksistensen af hermafroditisme og intersex har ofte kastet grus i medicinens biologiserings- og naturaliseringsbestræbelser, men dette er sket på meget forskellige måder og mange forskellige niveauer. Richard Cleminson og Francisco Vázquez García kortlægger i *Hermaphroditism, Medical Science and Sexual Identity in Spain, 1850-1960* med Spanien som eksempel udviklingen fra middelalderens monstre til senmodernitetens intersex. Det er en historie, der nuanceret, velunderbygget og forsigtigt fortæller om konstruktionen af ‘naturlige’ køn samt om overordnede politiske og sociale bestræbelser, som videnskaben aldrig er løst fra. Kun titlens tredje løfte – seksualidentiteter – holder forfatterne ikke. De berørte kommer nemlig ikke til orde, deres stemme høres kun svagt og filtreret gennem eksperternes diskurser.

Mellemkønnede kroppe er uden tvivl sjældne fænomener, men netop i periferien og grænsedragningerne kommer normer og logikker, der ellers er usynliggjort af tavs konsensus, til syne. Således blev netop marginaleksempler i Middelalderen og Renæssancens farverige fortællinger anvendt til at vise egentlige sider ved kønnets natur.

KVINDEN SOM MANDEKOPI

Helt op til Oplysningstiden var medicinen og dermed store dele af tænkningen omkring køn præget af antikkens filosoffer. I Spanien fik denne tradition en særlig drejning, da den oldgræske medicin ofte var videreformidlet gennem arabiske tænkere og oversættere.

En herskende og langtidsholdbar forestilling var Aristoteles’ ide om, at der kun eksisterer ét egentligt køn, det mandlige, som kvinden blot er en ufuldkommen og ikke fuldt udviklet version af. Visse tænkere mente sågar, at kvinden var et slags monster, en vanskabning fra Naturens hånd. Denne et-køns-model, som især den amerikanske historiker Thomas Laqueur har kortlagt, var aldrig enerådende, men fungerede hyppigt sideløbende med en anden klassisk tradition, der går tilbage til den noget senere romerske læge, Galen. Han mente, at der var to køn, men at de var omvendte versioner af hinanden: kvinder og mænd havde de ‘samme’ kønsorganer, vagina og ovarier var ‘indvendige’ versioner af penis og testikler. Kvinden var så at sige en

mand, hvis underliv var vendt på vrangen.

Også omkring forplantningen herskede der flere fortællinger. Aristoteles mente, at mandens sæd rummede det færdige menneske, og at kvinden kun var en udskiftelig 'rugkasse'. Galen mente derimod, at både manden og kvinden bidrager til forplantningen, skønt den kvindelige 'sæd' var af lavere kvalitet end den mandlige. Selvom de to modeller logisk udelukker hinanden, blev forestillingerne i praksis hyppigt kombineret.

Hermafroditten blev i et-køns-modellen brugt som centralt 'bevis' for tanken om kvinden som underudviklet mand. Kønsforskellen var især et spørgsmål om kropstemperatur, hvor kvinden generelt var koldere end manden, hvorfor hendes kønsorganer måtte blive inde i kroppen. Hermafroditten var ingen marginalfigur, men faktisk midtpunktet i en typologi, hvis to ekstremer udgjordes af henholdsvis den maskuline mand og den feminine kvinde. Sidstnævnte befandt sig nederst i kønsspektret, der altså ikke udgjordes af binære, gensidigt udelukkende modsætninger, men af trin på en hierarkisk skala.

KØNSFORVANDLING SOM FORFREMMEELSE

1600-tallet fremviser flere fortællinger om, hvordan kvinder mirakuløst forandres til mænd. Historien om en nordfransk bondepige er oplysende: hendes kropstemperatur steg betragteligt, da hun satte efter en bortløben gris. For at fange

den måtte hun springe over en bæk, og i denne bevægelse dumpede der pludseligt en fuldtudviklet penis med testikler ud mellem hendes ben! Den modsatte transformation, at mænd pludseligt blev til kvinder, kendtes der ingen eksempler på, for ifølge renæssancetænkningen vil naturen altid stræbe efter perfektion. Og det vil selvfølgelig sige manden.

Kvindens kønsmetamorfose var entydigt en form for 'forfremmelse'. Det beviser historien om Maria Munoz, en spansk nonne, der længe havde været under mistanke for at være en mand. I 1617 under hårdt markarbejde mærkede hun pludselig en penis komme ud mellem benene. Efter det første chok blev hendes fader meget lykkelig. Han var nemlig velhavende, men havde ingen arvinger. Nu havde han fået en 'søn', han kunne overlade sit jordiske gods.

Forfatterne leverer spanske eksempler på kønsforvandlinger både fra lægevidenskaben og teologien. Den kristne tradition fortalte legender om martyrinder, der for at undgå voldtægter pludseligt får fuldskæg eller ved Guds indgriben forvandles til mænd. Disse hændelser henregnes til mirakler. Hertil hører også den apokryfe fortælling om Jomfru Maria, der af Jesus forvandles til mand.

MELLEMKØN SOM MONSTRØSITET

Dog var mellemkøn ikke kun beviser på Herrens uranselige veje, der var også en tradition

for at se fødslen af hermafroditter som onde varsler. Også denne forestilling går tilbage til Romerne og Grækerne og forklarer deres skik med at kaste nyfødte mellemkøn i floden eller havet. Den kristne tradition kobede ofte hermafroditisme til syndig seksualitet, især sodomi, et bredt begreb, der beskrev penis' placering i "et forkert hul". Jøder blev skildret som ukristeligt mellemkøn, og det var en fasttømret sandhed, at jødiske mænd havde regelmæssig menstruation.

I 1500-tallet blev hermafroditisme hyppigt af teologer knyttet til Anti-Krists komme eller læst som forvarsel om Apokalypsen. I 1512 fødtes et hermafroditisk 'uhyre' i Ravena i Italien; atten dage senere blev byen plyndret af pavehæren. Begivenheden blev tolket som Guds straf for byens lastefuldhed. Og helt fremme i 1688 blev fødslen af en hermafroditisk monsterbaby i Madrid uden næse og øjne, men med en penis midt i ansigtet samt normale kvindelige kønsorganer tolket som varsel om det stolte spanske riges forfald og den svagelige Carlos den Andens død. Samt ikke mindst som straf for handlinger mod naturen.

Modreformationen forstærkede koblingen mellem mellemsex og sodomi, som intensive-redes af opfindelsen af den moderne homoseksualitet i slutningen af 1800-tallet. Nu blev det af afgørende betydning at fastlægge en persons køn for at forhindre ægteskab og seksualitet mellem personer af samme køn.

“PSEUDOHERMAFRODITISME”

I 1800-tallet blev rækken af “overtroiske” forestillinger koblet til hermafroditisme gradvis udryddet og gjorde jagten på det ‘sande’ køn til en central bestræbelse. Men de ældre forestillinger erstattes ikke af nye i pæne, synkrone udviklingstrin. Tværtimod er hermafroditisme et skoleeksempel på, at tidligere overleveringer kan vedblive at ‘spøge’ i moderne tankeformer, og ‘magien’ omkring mellemkøn er nok aldrig helt forsvundet.

1800-tallets læger gjorde ellers alt for at afmystificere og rationalisere fænomenet, først og fremmest ved at benægte eller bortforklare dets eksistens. ‘Ægte’ hermafroditter blev fortolket som personer, der både kunne befrugte og befrugtes, og dem fandt man ingen af. I stedet blev personer af flertydigt køn over en kam karakteriseret som “pseudohermafroditter”. De var kun tilsyneladende mellemkøn. Og det var op til lægerne at finde det sande køn, der skjulte sig under den flertydige overflade.

Hertil anvendte man flere forståelsesrammer, der delvis afløste hinanden, og stadigt mere sindrige klassifikationssystemer, der i praksis dog sjældent blev fulgt. I Spanien forsvandt kategorien fuldstændig i to tiår og blev erstattet af den mere kliniske diagnose: hypospadi eller urinrørsspalte, som man nu kunne behandle kirurgisk.

Med udviklingen af anatomi og endokrinologien flyttedes fokus fra de ydre kønsorganer og sekundære og tertiære

kønstræk til kønskirtlerne. Det blev nu her, det ‘sande køn’ gemte sig. Eksistensen af testikler og/eller ovarier (om end ofte i rudimenteret eller fossiliseret tilstand), som f.eks. blev opdaget under brokoperationer, blev nu det altafgørende kriterium for kønsbestemmelsen. De pågældende individers egen selvforståelse eller levnedsløb tildeltes mindre betydning, ja visse læger advarede sågar mod at inddrage deres udsagn.

LÆGER SOM GRÆNSEVOGTERE

I begyndelsen af det tyvende århundrede flyttedes fokus atter, og nu blev det hormonerne, der ansås for kønnets essens. Østrogen og testosteron blev det endelige bevis på kønnet – indtil man opdagede, at begge findes i både mande- og kvindekroppe. Herefter blev nøglen til kønnet henlagt til henholdsvis de nyopdagede kromosomer og til mere komplekse kirtelsammenhænge omkring organer som hypofysen. Samtidig syntes lægevidenskaben gradvis at opgive illusionen om, ad objektiv videnskabelig vis, entydigt at fastlægge personers køn.

Dette, kunne man tro, ville medføre en åbning i de medicinske institutioner og diskurser mod en større fleksibilitet for intersexede individer. Resultatet blev imidlertid det modsatte. Samtidig med at lægevidenskaben opgav bestræbelsen på at finde ‘det sande køn’, overtog den ansvaret for samtlige nyfødtes sociale køn. Kunstvetydige kroppe bliver nu hurtigt kønsbestemt

med “korrigerende” operationer og hormonbehandling til følge. Kirurgiske og farmaceutiske indgreb stræber ikke længere efter at genfinde og genoprette en ‘oprindelig sandhed’ men konstruerer med psykiatrien som hjælpedisciplin køn som “simulakre” i konformitet med sociale normer. Det ‘sande køn’ er blevet erstattet med det socialt forståelige køn som mål for medicinen.

POLITIK OG VIDENSKAB

Spaniens nyere historie fra republik over Francotidens fascistisme til nutidens demokrati viser i særlig grad koblingen mellem viden og magt. Trediveernes liberale læger, der opererede med brede dynamiske forestillinger om “transseksualitet”, der omfattede både intersex, homoseksualitet, feminisme, kvindelig maskulinitet og mandlig feminitet, blev fyret, og Franco-regimet indsatte læger, der i samarbejde med kirken kunne genoprette klare køn og genbiologisere de traditionelle kønsroller. Et særligt kapitel tildeles den berømte læge, historiker og forfatter Gregorio Marañón (1887-1960), der var Spaniens vigtigste seksualoplyser.

Den lægelige praksis i forhold til mellemkøn var dog mere pragmatisk og havde som vigtigste mål at undgå skandaler. Personer blev derfor som regel gentildelt det sociale køn, de i forvejen levede som. Fokus var nu især på forplantningsspørgsmål, så evt. kønskorrektion angik først og fremmest forplantningsevnen. Det fascistiske Spanien var li-

gesom Nazi-Tyskland besat af tanken om en sund bio-politik.

EN KROP = ET KØN?

Ligesom i den øvrige vestlige verden ender den spanske historie med, at lægevidenskabens mål i dag er at konstruere sociale køn, ikke at diagnosticere 'sande' køn. Denne konstruktionspraksis udgør naturligvis en hvepsere af etiske spørgsmål omkring, hvilken normalitet eller 'naturlighed', der efterstræbes, og for hvilken

pris. Nyopståede Intersex-bevægelser kritiserer de medicinske indgreb, kønsubestemmelige spædbørn rutinemæssigt udsættes for, nu hvor især et stadigt stigende antal transpersoner har udvidet kønsbegrebet og indirekte og direkte angrebet to-kønsmodellen.

Logikken om, at en krop kun skal og kan indeholde ét køn, er ikke længere ubestridt, og flere stemmer må høres i spørgsmålet om de vanskelige valg, som forældre og myndighedspersoner står overfor i for-

hold til interseksuelle kroppe. Det er ikke sikkert, at kategorierne mand og kvinde altid er gensidigt udelukkende, hvor gerne vi end vil fantasere om det. Mellemkønnet kan genfortrylles som en radikal og tankevækkende udfordring af de mekaniske og naturaliserede måder, vi tænker og gør køn på.

*Dag Heede, lektor
Institut for Litteratur, Kultur
og Medier
Syddansk Universitet*